ومن یتوکل علی اللہ فہو حسبہ

این رسالۂ متبرکہ مسمّٰی بہ

اکمال فی بحث شد الرحال

کہ ہمین ست تاریخ او تصنیف جناب ہدایت مآب زبدۃ العلماء

المحققین عمدۃ الفضلاء المدققین کاشف حقایق الفروع

والاصول واقف دقایق المعقول والمنقول حضرت مولانا فضل رسول

العثمانی الحنفی القادری البدایونی دامت برکاتہم

بتصحیح واہتمام مولوی علی الدین صاحب کمیل

مطبع [illegible] طبع شد

آگرہ

بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین
وصلی الله علی خیر خلقه محمد وآله اجمعین

اجوبه سوالات متعلقه منتهی المقال فی شد الرحال

سوال اوّل در همین رساله از نقل عبارت شرح صحیح مسلم ظاهر که ابو محمد جوینی و قاضی عیاض و قاضی حسین هم موافق ابن تیمیه اند در مسئله شد رحال پس چیست وجه تخصیص طعن بر ابن تیمیه بکمال شد و مد و ارخاء عنان از دیگران و تقدم قاضی عیاض بر ابن تیمیه که معلوم مردم کم علم هم هست و ظاهر ام هست و ظاهرا ابو محمد جوینی و قاضی حسین هم مقدم باشند علی التقدیر هرگاه که قبل از ابن تیمیه این مذهب منقول باشد و مثل قاضی عیاض نیز اختیار نمایند ابن تیمیه بالخصوص چرا مطعون و ملام باشد مطلوب سائل جواب تحقیقی است مدلل بنقل نه الزامی و عقلی **سوال دوم** صاحب رساله سیف مابین آنچه از ابو محمد جوینی از شافعیه و قاضی عیاض و قاضی حسین منقول است از تحریم شد رحال بقصد زیارت جانب قبور صالحین و دیگر مواضع فاضله و تمسک ایشان باین حدیث

در صورت صحت نقل خطا رفاحش است و مخالف قواعد اصول فقه و عربیت
و محاوره فصحا است و مباین است با غرض مسوق له الحدیث و سورد آن که بطریق دیگر
مروی شده و خلاف جمهور و سواد اعظم از محدثین و فقها حنفیه و شافعیه است الی آخره
آیا سابق از صاحب رساله هم کسی از علماء معتبرین این نوع کلام در حق این
اعلام با وجود نسبت این مسئله باین کرام نموده است اگر باشد ازان ارشاد
رود حال مرتبه ابو محمد جوینی و قاضی حسین بسبب کم آگهی معلوم نیست که نام
این بزرگواران غیر ازین بحث نشنیده ایم فاما عظمت شان و جلالت
منزلت قاضی عیاض در اذهان عامه و خاصه چنانکه بهت ظاهر تفه و صاحب
رساله این کلمات در حق قاضی عیاض گوارای طبایع قاصره نیست
و عباراتیکه صاحب رساله نقل فرموده است نیست نام قاضی عیاض
مگر در یک عبارت شرح مسلم و آن خالی است از مطاعنیکه صاحب رساله نوشته
است غایتش همینکه صحیح و مختار محققین عدم حرمت و عدم کراهت است فقط این امر
آخریست در نقل مذاهب و ذکر ترجیح مذکور میشود و مطاعن مذکوره صاحب رساله امری
دیگر **سوال سوم** صاحب رساله میفرمایند فی شفاء القاضی عیاض و شد الرحال
الی قبر رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم واجب یرید بالوجوب ههنا وجوب ندب
و ترغیب و تاکید میگویند که با وجود نقل نمودن حرمت مختار قاضی عیاض و طعن بر قاضی
عیاض در همین خصوص نسبت این عبارت بقاضی عیاض حنبلی بعید و طرفه اینکه
اثری ازین عبارت در شفا نیست کمترین هم تلاش کرد و نیافت
سوال چهارم مطاعن ابن تیمیه ازان کتابها نقل فرمایند که در کتب حنفانه

والا موجود باشند که کمتر این بچشم خود مطالعه کنند و حاجت رفتن شاهجهان آباد
نیفتد که مردمان درین نقلها گفتگو دارند **سوال پنجم** چنانکه مطاعن ابن تیمیه
از علما منقول است محامد و محاسن او هم از بعض منقول **سوال ششم** ابن تیمیه
حنبلی است و در مسایل کثیره علما مذاهب اربعه اختلاف نموده اند و مشهور است
که حق دایر است در مذاهب اربعه پس این مسئله هم ازان قسم باشد
سوال هفتم در این رساله مذکور و ابن تیمیه و ابن حزم رئیسهم و راسهم ایا ابن
حزم هم حنبلی هست و یا موافق است با ابن تیمیه درین مسئله اگر باشد بتصریح
نقل فرمایند ورنه از ذکرش چه حاصل **تمت السوالات**

الجواب

جواب سوال اول تحقیقی مدلل نقل آنکه قول ابو محمد بحرمت در سفر است
که بسوی مسجدی غیر مساجد ثلثه باشد و مختار محققین آنکه نه حرام نه مکروه و مراد حدیث
اینست که فضیلت تامه نیست مگر در شد رحال بسوی این مساجد ثلثه خاصة یعنی
در مسجدی غیر مساجد ثلثه فضیلة تامه نیست و در قول شرح مسلم که گفته کالذهاب
الی قبور الصالحین خلل واقع گردیده است ابن حجر در جوهر منظم از سبکی نقل نموده
قول شرح مسلم اختلف العلماء فی شد الرحال بغیر الثلاثة کالذهاب لقبور
الصالحین والمواضع الفاضلة فذهب ابو محمد الی حرمته واشار عیاض الی
اختیاره والصحیح عند اصحابنا انه لا یحرم ولا یکره قالوا والمراد ان الفضیلة

الا انه انما هی فی شد الرحال الی هذه الثلثة خاصة انتهی ووقع فیه خلل لتمثیله لها ذکر
المقتضی لکونها ای محمد یقول بحرمته والذی قاله فی شرح مسلم فی غیر هذا الموضع
وفی شرح المهذب وغیره وسبق الیه الرافعی ان فرض المسئلة فی قصد
المساجد فیحمل کلام ابی محمد علیه اما من قصد الاغراض الصحیحة فی المساجد
وغیرها من الامکنة من الزیارة والاشتغال بالعلم ونحوهما فلم یتکلم فیه ابو محمد و
لا یجوز ان ینسب الیه المنع منه ولو قاله هو او غیره ممن یقبل کلامه الغلط حکمنا
بغلطه فیه وانه لم یفهم مقصود الحدیث وکذلک کلام القاضی عیاض لیس فیه تعرض
بزیارة الموتی بصریح ولا اشارة انتهی المقصود منه انتهی ازینکه نقل کرده هم
ثابت شد مخالفت ابو محمد جوینی وغیره با ابن تیمیه وظاهر گردید وجه تخصیص طعن
بر ابن تیمیه وعبارت منقوله چنانکه جواب کافی است برای سوال اول جواب شافی
است از سوال ثانی هم چه صاحب منتهی المقال طعنی بر کسی از قاضی عیاض وابو محمد
نموده بلکه میفرماید در صورت صحت نقل خطا ء فاحش است وهمین است
حاصل آنچه سبکی میفرماید ولو قاله هو او غیره ممن یقبل کلامه الغلط لحکمنا بغلطه
فیه وهمچنان مرتفع شد استبعادیکه در سوال سوم است از نسبت عبارت مذکوره
دران سوال بقاضی عیاض ظاهر شد یکه در کلام حضرت صاحب منتهی المقال است
یعنی لفظ در صورت صحت نقل ناظرین را التفات نیست وآنچه در طرفه نیافتن اثر از ان
عبارت در شفا سطور از قصور نسخه یا از قصور تتبع باشد نسخه شرح ملا علی قاری بر شفاء قاضی
عیاض که حامل المتن است مطبوعه مصر نزد فقیر است ودران هم عبارت مذکوره در
متن شفا موجود که شارح تعرض بشرح آن میکند در متن شفا است که مالک

یقال زرنا قبر النبی صلی اللہ وآلہ وسلم و توجیہات آن نقلکردہ در آن کلام
سبکند و را انجامی نویسد قال ابو عمران الفاسی فان الزیارۃ مباحۃ بین
الناس و واجب شد الرحال الی قبرہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یرید
بالوجوب ہہنا وجوب ترغیب لا وجوب فرض **جواب** سوال چہارم
اینکہ گفتگو ہاے بی اصل مروان و نقلہاے بے حجت و بینہ قابل التفات
نیست وکتب موجودہ خانہ فقیر متعلق این فن بنسبت بدیگر فنون قلیل اندازان
کتب قلیلہ از جائیکہ این بحث محفوظ بود نقل کردہ میشود ہر وقت کہ خواہند
مطالعہ نمایند علامہ خفاجی در شرح شفا بعد ذکر حدیث لعن اللہ الیہود
والنصاری الامن اتخذوا قبور انبیائہم مساجد نوشتہ ہذا الحدیث
ہو الذی دعا ابن تیمیہ ومن تبعہ کابن القیم الی مقالتہ الشنیعۃ التی کفروا
بہا وصنف فیہا السبکی مصنفا مستقلا وہی منعہ من زیارۃ قبر النبی صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم وشد الرحال الیہ وہو کما قیل ؎ لمہبط الوحی حق ترحل النجب
وعند ذا المرجی ینتہی الطلب ٭ فتوہم انہ حمی جانب التوحید بخرافات لا ینبغی
ذکرہا فانہا لا تصدر عن عاقل فضلا عن فاضل سامحہ اللہ تعالی بحر العلوم قدس
سرہ در ارکان اربعہ میفرمایند اعلم ان زیارۃ قبر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم باتفاق مشایخنا الکرام وباتفاق الشافعیۃ المالکیۃ وجماہیر الحنبلیۃ من اعظم
المندوبات ومنبع البرکات وفی شرح المختار انہا قریبۃ من الواجب لمن لہ سعۃ
ولا یحتاج فی ہذا الحکم الی دلیل زاید بعد التصدیق بانہ صلعم افضل الرسل من انکرہ
ہذا کما نقل عن ابن تیمیہ ومتبعیہ فقد سفہ نفسہ وانکر الواضحات الاسلامیۃ

وسد طریق وصول البرکات العظیمة وبالجملة ان زیارة قبر رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم من اعظم مہمات القربات بعد الفرائض والقول بانہ لا فائدة
فیہا جہل عظیم وحرمان من خیر جسیم وقول من لا عقل لہ ولا ادب او امثال ہذہ
الاقاویل لا ینبغی ان یتفوہ بہا فضلا ان یعمل بہا واستدلالہم بحدیث لا تشد
الرحال دلیل علی غایة جہل المستدل بہ علی ذلک فان المعنی لا تشد الرحال
للصلوة فی مسجد سوی ہذہ المساجد الثلاثة ابن حجر در جوہر منظم نوشتہ فان قلت
کیف یحکی الاجماع السابق علی مشروعیة الزیارة والسفر الیہا وطلبہا وابن تیمیة
من متاخری الحنابلة منکر لمشروعیة ذلک کلہ کما راٰہ السبکی بخطہ واطال اعنی ابن تیمیة
فی الاستدلال لذلک بما تمجہ الاسماع وتنفر عنہ الطباع بل زعم حرمة السفر
الیہا اجماعا وانہ لا تقصر فیہ الصلوة وان جمیع الاحادیث الواردة فیہا موضوعة
وتبعہ بعض من تاخر عنہ من اہل مذہبہ قلت من ہو ابن تیمیة حتی ینظر الیہ او یعول فی شیء من
امور الدین علیہ وہل ہو الا کما قال جماعة من الائمة الذین تعقبوا کلماتہ الفاسدة
وحججہ الکاسدة حتی اظہروا عوار سقطاتہ وقبائح اوہامہ وغلطاتہ کالعز بن جماعة
عبد اضلہ اللہ واغواہ والبسہ رداء الخزی وارداہ وبوأہ من قوة الافتراء
والکذب ما اعقبہ الہوان واوجب لہ الحرمان ولقد تصدی شیخ الاسلام
عالم الانام المجمع علی جلالتہ واجتہادہ وصلاحہ وامامتہ التقی السبکی قدس اللہ
روحہ ونور ضریحہ للرد علیہ فی تصنیف مستقل افاد فیہ واجاد واصاب واوضح
بباہر حججہ طریق الصواب فشکر اللہ مسعاہ وادام علیہ شآبیب رحمتہ ورضاہ
ومن عجائب الوجود ما تجاسر علیہ بعض السذج من الحنابلة فغبر فی وجوہ مخدراتہ

الحسان التي تعهن قبله الشر الاجان وانى بمبادل على جهله واظهر عوار عناده
وعدم فضله فبيته اذا اجمل استحى من ربه وعساه اذا افرط وافرط رجع اليه لكن اذا
غلبت الشقاوة استحكمت الغباوة فنعوذ بك اللهم من ذلك ضرعته اليك
في ان تديم لنا سلوك اوضح المسالك هذا وما وقع من ابن تيمية مما ذكر وان كان
عثرة لا تقال ابدا ومصيبة يستمر عليه شؤمها دواما وليس بعجيب فانه سولت
له نفسه وهواه وشيطانه انه ضرب مع المجتهدين بسهم صائب وما درى
المحروم انه اتى باقبح المعائب اذ خالف اجماعهم في مسائل كثيرة وتدارك
على ائمتهم سيما الخلفاء الراشدين باعتراضات سخيفة شهيرة واتى من نحو هذه
الخرافات بما تمجه الاسماع وتنفر منه الطباع حتى تجاوز الى الجناب الاقدس
المنزه عن كل نقص والمستحق لكل كمال انفس فنسب اليه العظائم والكبائر وخرق
سياج عظمته وكبرياء جلالته بما اظهره للعامة على المنابر من دعوى الجهة والتجسيم
وتضليل من لم يعتقد ذلك من المتقدمين والمتاخرين حتى قام عليه علماء عصره
والزموا السلطان بقتله او حبسه او قهره فحبسه الى ان مات وخمدت تلك البدع
وزالت تلك الظلمات ثم انتصر له اتباع لم يرفع الله لهم راسا ولم يظهر لهم جاها
ولا باسا بل ضربت عليهم الذلة والمسكنة وباءوا بغضب من الله ذلك بما عصوا
وكانوا يعتدون تنبيه ما احسن ما حكاه السبكي من بعض الفضلاء وان كان فيه ما فيه
ان كون الزيارة قربة معلوم من الدين بالضرورة وجاحده محكوم عليه بالكفر
انتهى فتامله لتعلم به قبح ما باء به ابن تيمية ومن تبعه اذ يلزم من كون الزيارة قربة
ان السفر لمجرد الزيارة قربة وهذا اللزوم بينهما بين لا يخفى الا على معاند ممن توقف

فی کون السفر المجرد الزیارة قربة او انکروا ذلک انما التوقف فی کون الزیارة
قربة وانکار ذلک وقد علمت ان انکار الزیارة کفر فلیحذر ذلک فانه عظیم فان
قلت کیف هذا التشنیع علیه انما تمسک من قوله صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فی الحدیث
الصحیح لا تشد الرحال الا الی ثلثة مساجد والشد للزیارة خارج عن هذه الثلثة فلیکن
منهیا عنه قلت لیس معنی الحدیث ما فهم لما یاتی موضحا وانما معناه لا تشد الرحال الی
مسجد لاجل تعظیمه والتقرب بالصلواة فیه الا الی المساجد الثلثة لتعظیمها بالصلوة
فیها وهذا التقدیر لا بد منه عند کل احد لیکون الاستثنا متصلا **جواب سوال پنجم**
صرف مجرد انکار معنی آیه مثل قدح کلام باعتبار اهواء فاسده واقوال باطله اوست
جواب سوال ششم تفوه ابن تیمیه باین کلمه از جهت حنبلیه نیست نه آن
مسئله مذهب امام احمد بن حنبل او جماهیر حنبلیه با حنفیه وشافعیه ومالکیه متفق بلکه
تقول او از قسم ابتداع فی الدین واختراع ومخالفت اجماع است ومفضی بکفر کما
قیل پس اینگونه خلاف در قسم اختلاف مذاهب اربعه که حق را دران دایر میگویند قطعا
داخل نیست وهرگاه ابن تیمیه مخالفت اجماعیات مجتهدین وطعن ائمه آن مجتهدین سیما
خلفاء راشدین اختیار نمود وحکم کرد بتضلیل کسیکه معتقد او نباشد از متقدمین ومتاخرین
که حضرت امام احمد بن حنبل هم دران داخل در صورت ابن تیمیه در حقیقت حنبلی
نیست مخترع دین جدید است وبا آن همه که مذکور شد مجرد ادعای انتما بامام وانضمام لفظ
حنبلی بنام که باعتبار ما کان باشد چه مفید **جواب سوال هفتم** ابن حزم
درین مسئله موافق ابن تیمیه معلوم نمیشود واین مقوله در منتهی المقال در بحث این مسئله
واقع نیست بلکه مذکور است در مقدمه در ذکر فرقه مستحدثه که سفر باید کل لضا عنهم الکلمن الائمه

المجتهدين وجل ناعليهم القدح في الاولياء المقربين الصراط المستقيم والمحلي ماخذهم
واساسهم وابن تيمية وابن حزم رئيسهم وراسهم ابن حزم ظاهري است وابن تيمية براي
نام حنبلي فاما وطعن بر ائمه مجتهدين هر دو برابر وطعن بر ائمه مجتهدين شعار فرقه مستحدثه هم هست
اقتدا ميكنند اين فرقه بهر دو يكسان ودر مسائل خاصه هر يك بهر يك تفصيل اين اجمال در بوارق
بايد ديد **خلاصه اش آنكه** اصل اصول اين فرقه بعضي مسائل متفرقه شتته از مذهب
معتزله وخوارج وملاحده ظاهريه وديگر اهل هوا برچيده وبرخي از طبيعت خود ايجاد ساخته
درهند كه وهابيت ظاهريت تركيب يافته طرفه معجوني مرتب شد اشارتي وكنايتي بتجدد و
وشيوع ظاهريه هم ضرورست واينجا حال داود ظاهري وابن حزم ظاهري ذكر نموده
بعد ازان حال ابن تيمية كه بدترين اهل هوا وماخذ اكثري از هفوات فرقه مستحدثه است
نوشته كه بعد مدتي ابن تيمية در عهد خود اختراع دين جديد نموده هنگامه گرم ساخت پس ازان
ابن قيم وغيره تلامذه اش هم بتائيد او برخاستند وكتابهاي عجيبه تصنيف نمودند فاما جلدان
مفسده مندفع گرديد وحدوث فتنه ابن تيمية در ششصد اتفاق الى آخر القصه كاتب مطبع
ذكر ابن قيم را كه بر حاشيه مسوده از غلطي بالاي ذكر ابن تيمية نوشته است الحاصل فرقه مستحدثه
كه ظاهريت هم وارند ابن حزم راس ايشان ومحلي اساس ايشان هست واز جهت نجديت
كه ابن تيمية ماخذ اكثري از هفوات اين طريق ابن تيمية رئيس وصراط المستقيم ماخذ ايشان
والطعن في علماء لائمة المجتهدين والقدح في الاولياء المقربين مشترك بينهما فقط

الجواب ٩٦٢٨

تمام شد رسالة الكمال في بحث شد الرحال وهمين است تاريخ آن

صحت نامہ الکمال فی بحث شد الرحال

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲	۳	الرہال	الرحال	۷	۸	متاخری	من متاخری
〃	۵	جوبنی	جوینی	〃	〃	بخبط	یخبط
〃	۷	وظاہرا ہم ست		〃	۹	بذلک	لذلک
〃	۹	بمانید	بماید	〃	〃	حرقہ	حرمتہ
۳	۱۷	حنبل	حنبلی	〃	۱۳	سقطانہ	سقطاتہ
۴	۱۵	بغبر	بغیر	〃	〃	غلطانہ	غلطاتہ
〃	〃	بقتبور	بقبور	〃	〃	کالفرین	کالفریب
〃	۱۷	الفصلہ	الفضیلۃ	〃	۱۴	البہ	اللہ
۵	۸	الموتی	الموتیٰ	〃	〃	اللہ	الیہم
〃	۹	جوسخی	جوینی	〃	〃	الحرب	الحزبی
〃	۱۸	معمر	فقیر	〃	۱۸	شاہیب	شناہیب
〃	〃	دوران موجود	دوران	〃	۱۹	نقبیر	تغییر
۶	۱	صلی اللہ وآلہ	صلی اللہ علیہ وعلی آلہ	۸	۱	یطہرن	لم یطہرن
〃	۴	وجوب وترغیب	وجوب ب وترغیب	〃	〃	عادتہ	عبادتہ
〃	۹	الاسن	الذین	〃	۲	الیہ	لبیہ
〃	۱۰	سفالہ	مقالتہ	〃	۱۱	کبریاو	کبریاء
〃	〃	کفرو	کفروہ	〃	۱۳	خنہ	جنہ
〃	۱۱	متعہ	منعہ	۹	۴	انکا	الکاتب
				〃	۳	یاتمک	مع ماتمسک
〃	۱۸	اکرہ	انکر	〃	۱۳	ابہ	برابہ
〃	۱۹	الی بصر	ابن تیمیہ	〃	۱۴	معتقد	معتقد معتقد
				〃	۱۶	بابا	مانا
۷	۱	ان	انّ	۱۰	۱۲	اتفاق	اتفاق افتاد
〃	۴	سیقتوہ	یتقنوہ	〃	۱۳	سورہ	سورہ بود
				〃	۱۵	طرتی	طریق است
				〃	۱۶	بجا علیہار	بجا